

RAMUNĖ BLEIZGIENĖ

Emocijų istorijos tyrimų kelias: Peterio ir Carol Stearnsų, Barbaros Rosenwein ir Williamo Reddy teoriniai modeliai

Anotacija: Straipsnyje apžvelgiamas emocijų istorijos tyrimų ištakos ir nueitas kelias, daugiausia dėmesio skiriama Peterio ir Carol Stearnsų, Barbaros Rosenwein ir Williamo Reddy darbams ir jų emocijų istorijos tyrimo modeliams, įvesdinantiems naujus teorinius konstruktus, kitaip apibrėžiantiems asmens ir visuomenės santykius. Aptariant Stearnsų siūlymą atskirti emocinius standartus ir emocinę patirtį, straipsnyje klausiama, kiek, remiantis jų pasiūlytu emocijų kaitos tyrimo būdu, iš tiesų galima ką nors pasakyti apie buvusią emocinę patirtį. Rosenwein emocinių bendruomenių konceptas, išvaduojantis nuo pastangų rekonstruoti vieną dominuojantį emocinį režimą, leidžia įsivaizduoti visuomenę kaip sudarytą iš daugybės koegzistuojančių bendruomenių, puoselėjančių skirtingą požiūrį į emocinę patirtį ir raišką bei per intersubjektyvius santykius išmokančių savo narius konkrečiai bendruomenei būdingų jautimo ir emocijų raiškos būdų. Reddy visuomenės ir emocinės patirties sąveiką aiškina kaip asmens viduje vykstantį vertimo darbą, todėl jo pasiūlytas emocijų kaitos tyrimo kelias labiausiai priartėja prie konkretaus asmens patyrimo ir įgalina *mikro* lygmens tyrimus. Straipsnyje brėžiama emocijų tyrimų kryptis nuo *makro* lygmens, aptariamoms visuomenės emocinių standartų įtakos asmens emocinei patirčiai, judama link teoriškai pagrindžiamos kiekvieno asmens galimybės kontroliuoti emocijas ir patirti emocinius perversmus.

Raktažodžiai: emocijos, emocionologija, emocinės bendruomenės, emotyvai.

Emocijos kaip atskiras humanitarinių ir socialinių mokslų objektas iškilo praėjusio amžiaus 8-o dešimtmečio pradžioje, taigi nuoseklesni jų tyrimai siekia jau keturis dešimtmečius¹. Janas Plamperis interviu su trimis svarbiausiais emocijų

1 Peteris Burke'as kryptingą ir sąmoningą domėjimąsi emocijomis ir jų įtraukimą į kultūros istorijos studijas priskiria paskutiniajam jo pristatomos kultūros istorijos etapui, pavadintam

istorijos tyrėjais Peteriu Stearnsu, Williamu Reddy ir Barbara Rosenwein, kurie įtraukė emocijas į istorinius tyrimus ir dėjo šių tyrimų metodologinius pamatus, pažymi, kad emocijų istorijos tyrimų pradžia galima sieti su 1970-aisiais „moterų istorijos“ atkreiptu dėmesiu į emocijas. Nors tuo metu emocijų istorija dar nebuvo susiformavusi kaip atskiras tyrimų laukas, jau tuomet matyti pastangos emocijas integruoti į socialinę, kultūrinę ir politinę istoriją². Williamas Reddy emocijų etnografinių tyrimų suklestėjimą taip pat sieja su 8-u dešimtmečiu³, tuo tarpu Robertas Solomonas šiuolaikinių filosofų, nuosekliausiai tyrinijančių emocijas, straipsnių rinkinio *Mąstymas apie jausmus* įvade⁴ tvirtina, kad tik 8-o dešimtmečio pabaigoje – 9-o dešimtmečio pradžioje emocijos tapo madinga tyrimų sritimi. Pastebėtina, jog paties Solomono darbas *Aistros*⁵, kvestionavęs tradicinę vakarietišką emocijų sampratą, buvo publikuotas 1976 m.

8-ame dešimtmetyje kilęs istorikų, antropologų, psichologų ir filosofų domėjimasis emocijomis šiuo metu pasiekė didžiausią klestėjimą. Radikalūs pokyčiai, tuo metu vykę šių disciplinų lauke, paruošė kelią emocijų tyrimams. Žvelgiant iš šių dienų perspektyvos į emocijų istorijos tyrimuose dalyvaujančiųjų darbų sąsajas, įtakas ir konfrontacijas, nesunkiai atpažįstami įvairiuose darbuose pasikartojantys teiginiai apie emocijas, kurių susiformavimą veikė visa Vakarų humanitarinių ir socialinių mokslų raida. Kadangi emocijų integravimas į humanitarines ir socialines disciplinas trunka ne vieną dešimtmetį, pastarojo laiko darbai jau nebeįrodo, kodėl emocijos turi tapti integralia šių tyrimų dalimi. Iš tiesų emocijų tyrimų istorijos rašymas galėtų būti atskiro tyrimo objektas, tačiau tai nėra šio straipsnio tikslas. Čia tik trumpai pristatysime emocijų tyrimų

„Po kultūrinio posūkio“, į jį patenka 1973–2007 m. darbai. Knygos gale jis skelbia sąrašą knygų, kurios reprezentuoja jo pristatomus kultūros istorijos etapus (žr.: Peter Burke, *What is Cultural History*, Cambridge: Polity, 2008 (Second Edition), p. 102–114).

- 2 Jan Plamper, „The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns“, *History and Theory* 49, May, 2010, p. 237.
- 3 William Reddy, „Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions“, *Current Anthropology*, t. 38, Nr. 3, 1997, p. 327–351. 1986 m. publikuoto antropologų Catherine’os Lutz ir Geoffrey M. White’o straipsnio „Emocijų antropologija“ įžangoje taip pat teigiama, kad psichologų, antropologų domėjimasis emocijomis siekia 8-o dešimtmečio pradžią (žr.: Catherine Lutz, Geoffrey M. White, „The Anthropology of Emotions“, *Annual Review of Anthropology*, t. 15, 1986, p. 405–436).
- 4 *Thinking about Feeling: Contemporary Philosophers on Emotions*, ed. Robert C. Solomon, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- 5 Robert C. Solomon, *The Passions*, New-York: Doubleday, 1976.

ištakas, pastebėdami, kas inspiravo didėjančią dėmesį emocijoms, bei trumpai aptarsime šiuos tyrimus konsoliduojančias teorines bei epistemologines nuostatas.

Ėmus kalbėti apie emocinius socialinių ryšių bei komunikacinius ir kultūrinius emocijų aspektus, prasidėjo kitos kokybės emocijų bei kultūros santykių tyrimas. Abipusę emocijų ir kultūros sąsają padėjo įtvirtinti kultūrinės antropologijos darbai, kvestionavę vakarietišką emocijų traktuotę: pastebėta, kad emocijos daro svarbią įtaką socialiniams ryšiams bei praktikoms, o pačios emocijos imtos matyti kaip socialiniai konstruktai. Antropologų Catherine'os Lutz ir Geoffrey M. White'o teigimu, emocijų vaidmens kultūros ir socialiniuose procesuose išsąmoninimas buvo pastanga suprasti sociokultūrinę asmens patirtį iš paties gyvenančio asmens pozicijų⁶. Antra vertus, didėjantis istorikų, antropologų ir filosofų dėmesys emocijoms liudijo ir kintantį požiūrį į asmenį. Michelle Z. Rosaldo, tyrinėjusi ilongotų kultūrą⁷, jų savasties sampratą, pavyzdžiais iš šios Filipinuose gyvenančios genties gyvenimo siekė įrodyti pamatinę sąsają tarp kultūros suformuotos savasties sampratos ir tai kultūrai priklausančių asmenų veiksmų, minčių ir emocijų. Emocijos, jos teigimu, byloja apie būdus, kuriais socialinis pasaulis yra tas, į kurį mes esame įtraukti⁸. Rosaldo nauja emocijų samprata iškėlė ne vieną tolesniems emocijų tyrimams svarbų klausimą: įrodinėdama kultūrinio konteksto reikšmę ir įtaką emocijoms, ji tuo pat metu ryškino pačių emocijų reikšmę bei prasmę, kvestionavo emocijų ir minčių skirtį bei teoriškai grindė sąsają tarp kultūriškai suformuotos „aš“ sampratos, išgyvenamų jausmų (kūniškos jų patirties) ir minčių, nurodydama emocinės patirties priklausomybę nuo naratyvo: „Jausmai – ne substancija, atrandama kraujyje, o socialinė praktika, organizuota pasakojimų, kuriuos mes ir atliekame, ir pasakojame. Jie yra struktūruoti mūsų supratimo formų.“⁹ Rosaldo antropologiniai tyrimai rėmėsi tradicinės žinojimo ir jausmų priešpriešos dekonstrukcija ir siekė peržengti mintis/žinojimą ir emocijas/afektinę patirtį skiriančią prarają¹⁰.

6 Žr.: Catherine Lutz, Geoffrey M. White, *op. cit.*, p. 405.

7 Michelle Z. Rosaldo, *Knowledge and Passion: Ilongot Notions of Self & Social Life*, Cambridge University press, 1980.

8 Idem, „Toward an anthropology of self and feeling“, in: *Culture Theory: Essays on Mind, Self and Emotion*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, p. 143.

9 *Ibid.*

10 *Ibid.* Kaip pastebi Rosenwein, iki pat 1960-ųjų be didesnių abejonių pripažįstama, kad emocijos yra iracionalios (žr.: Barbara H. Rosenwein, „Worrying about Emotions in History“, *The American Historical Review*, t. 107, Nr. 3, 2002, p. 822).

Solomono teiginys, kad emocijos filosofijoje ilgą laiką neturėjo geros reputacijos ir buvo atmetamos dėl savo subjektyvumo, nes traktuotos tik kaip fiziologinis reiškinys, apimantis vien nebylius pojūčius, patvirtina, kad, norint įtraukti emocijas į filosofinius (ir ne tik) tyrimus, reikia iš naujo peržiūrėti ir apibrėžti pačią emocijų sampratą¹¹. Solomono teorinė laikysena grindžiama priešinimusi nuostatai, kad emocijos yra fiziologiniai ar neurologiniai jausmus veikiantys simptomų kompleksai, mažai ką bendra turintys su žinojimu ar susisaistymu su pasauliu¹². Jo teorijos pamatinis teiginys, kad emocijos yra nuomonės, kaip ir Rosaldo teorinės nuostatos, paneigia tradiciškai daromą skirtį tarp emocijų ir žinojimo¹³.

Lutz ir White'as pabrėžia, kad tyrėjų užimama teorinė pozicija lemia, kaip tyrime bus vertinamos emocijos, koks metodas bus pasirinktas tirti: ar emocijos bus nagrinėjamos kaip tai, kas gali būti paaiškinta kitų kintamųjų – kūno, socialinės struktūros ar vaikystės patirties, ar kaip faktorius, galintis paaiškinti socialines institucijas, ar kaip nedaloma kultūrinės prasmės ir socialinės sistemos dalis¹⁴. Eksplikuojama ar nutylima teorinė ar epistemologinė laikysena paaiškina emocijų tyrėjų tarpusavio sąsajas bei iškylančius nesutarimus. Apžvelgdami antropologinius emocijų tyrimus, Lutz ir White'as išskiria šias juos organizuojančias teorines ir epistemologines priešstatas: materializmas *vs* idealizmas; pozityvizmas *vs* interpretyvizmas; universalizmas *vs* reliatyvizmas, individas *vs* kultūra; romantizmas *vs* racionalizmas¹⁵.

Šio teksto tikslas – rekonstruoti *istoriškąją* vakarietiškos emocijų istorijos tyrimų dalį, susitelkiant ties svarbiausiais metodologiniais klausimais, kurie bus reikalingi tolesniam XIX a. pabaigos–XX a. pradžios lietuviško kultūrinio kon-

11 Robert C. Solomon, „Introduction“, in: *Thinking about Feeling: Contemporary Philosophers on Emotions*, ed. Robert C. Solomon, Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 3.

12 *Ibid.*

13 Idem, „Emotions, Thoughts and Feelings: Emotions as Engagements with the World“, in: *Thinking about Feeling: Contemporary Philosophers on Emotions*, p. 76. Dar radikalesnę poziciją užima Martha Nussbaum, emocijas laikanti vertinimais: „jausmai nėra tik akli emocijų proveržiai arba pojūčiai, kylantys iš gyvuliškos mūsų prigimties ir atpažįstami (bei atskiriami) tik iš juntamos kokybės. Patys jausmai turi suvokiamąjį turinį; jie taip artimai siejasi su įsitikinimais ar sprendimais apie pasaulį, kad, pašalinus svarbų įsitikinimą, bus pašalinta ne tik jausmo priežastis, bet ir pats jausmas. Įsitikinimas yra būtinas jausmo pagrindas ir pamatas.“ Martha C. Nussbaum, *Meilės pažinimas: Filosofijos ir literatūros apybraižos*, iš anglų kalbos vertė Aivaras Stepukonis. Vilnius: Mintis, 2007, p. 325.

14 Catherine Lutz, Geoffrey M. White, *op. cit.*, p. 409.

15 Žr.: *ibid.*, p. 406.

teksto tyrimui. Plačiausiai šiame tekste bus aptariamose Peterio N. Stearnso ir Carol Z. Stearns, Barbaros Rosenwein bei Williamo M. Reddy idėjos, nes jos teoretizavo istorinį emocijų tyrimą. Nors dažnai istoriniuose emocijų tyrimuose literatūra tėra vienas iš šaltinių, tačiau pristatomuose istorikų darbuose emocijų analizavimo kryptys pasiūlo metodologiškai apibrėžtą poziciją ir leidžia numatyti galimas pasirinktos metodologinės perspektyvos implikacijas tolesniam tyrimui. Dėl ribotos apimties straipsnyje atsisakoma ekskursų į lietuviškąjį emocijų tyrimų lauką, nes šis darbas vertas nuodugnaus žvalgymo ir paliekamas ateičiai. Taip pat vengiama apibendrintų teiginių apie visą lietuviškų emocijų istoriją, kurie be atskiro išsamaus tyrimo remtūsi „bendru supratimu“ ir būtų spekuliatyvūs. Straipsnio išnašose trumpai pristatomi lietuvių kalba išleisti su emocijų istorija susiję darbai, pažymint jų vietą ir reikšmę, tikintis, kad toks tyrimų žemėlapis padės pradedantiems emocijų tyrimus.

Daugumoje šiame straipsnyje aptariamų emocijas tiriančių ar emocijų tyrimus apžvelgiančių anglakalbių darbų vyrauja sąvoka emocijos (angl. *emotions*). Jausmai anglakalbėje vartosenoje siejami labiau su kūniška afektine patirtimi. Dabartiniai emocijų tyrimai, prie jų daug prisidėję kognityvinės psichologijos, taip pat ir filosofų (Solomono, Nussbaum) darbai, akcentuoja kognityvinį, vertinamąjį, į pasaulį orientuotą emocijų aspektą. Kaip pažymi Matthew Ratcliffe'as, vienas pagrindinių šiuolaikinės filosofijos iškeltų klausimų – kaip tyrinėti emocijas atsižvelgiant į jų kognityvinį aspektą ir tuo pat metu liekiant dėmesingiems pagrindiniams jų dėmeniui – kūno pojūčiams¹⁶. Šiame straipsnyje plačiau neapsistosis ties Ratcliffe'o siūlomu fenomenologiniu „buvimo jausmų“ (angl. *feelings of being*) konceptu, tačiau mums naudinga atsižvelgti į aiškiai daromą skirtį tarp emocijų kaip nuomonių ar vertinimų, nukreiptų į pasaulį, bet neapimančių kūno pojūčių, ir jausmų kaip į kūną orientuotos būsenos. Remiantis šia skirtimi, matyti, kad būtent emocijos labiausiai pasiduoda kultūros, socialinių ryšių poveikiui. Todėl ir lietuviškame kontekste rašant apie emocijas pravartu išlaikyti emocijų ir jausmų skyrimą: kalbant apie emocinį išgyvenimą, nukreiptą į pasaulį, kildinamą iš santykių su kitais žmonėmis ir juos apibrėžiantį, vartoti sąvoką *emocijos*. Pastarasis žodis vėliau atėjo į mūsų kalbą, akivaizdi jo tarptautinė kilmė. Tuo tarpu aptariant kūno pojūčius, ne mentalinę veiklą, apimančius

16 Matthew Ratcliffe, *Feelings of Being: Phenomenology, Psychiatry and the Sense of Reality*, Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 1.

afektyvius patyrimus, geriau vartoti sąvoką *jausmai*. Nors tenka pripažinti, jog lietuviška žodžio *jausti* vartosena nurodo tiek subjektyvią, labiau kūnišką patirtį, tiek patyrimą, kildinimą iš kognityvinės veiklos – numanymo, žinojimo, suvokimo.

Emocionologija ir emocijos: ar tikrai galima atskirti emocinius standartus ir emocinę patirtį?

Socialinės istorijos atstovas Peteris N. Stearnsas ir jo žmona psichiatrė Carol Z. Stearns vieni pirmųjų apibendrino iki jų atliktus emocijų istorijos tyrimus (tiksliau – istoriniuose darbuose pasirodanti sporadišką dėmesį emocijomis) ir 1985 m. straipsnyje–manifeste¹⁷ pasiūlė istorinę emocijų kaitą tiriančiam diskursui įtraukti du terminus – *emocionologija* ir *emocijos*, turėjusius padėti atskirti kolektyvinius emocinius standartus ir individų ar grupių emocinę patirtį. *Emocionologija* Stearnsai pavadino visuomenės arba grupės požiūrį ar standartus, taikomus pamatinėms emocijomis ir jų išraiškai. Ji apibrėžia ir būdus, kuriais žmogiškoje elgsenoje išreiškiamas ir pastiprinamas institucijų požiūris į emocijas. *Emocijas* Stearnsai suvokia kaip subjektyvių ir objektyvių sąveikų darinį, medijuojamą nervų ir hormonų sistemų, sukeliančių jausmus (malonią arba ne afektingą patirtį). Emocijomis priskiriami ir pagrindiniai kognityviniai procesai, galintys šią patirtį įvertinti. Emocijos per fiziologiją padeda prisiderinti prie aplinkos, iš kurios kyla atsakas; taip pat dažnai jos formuoja ekspresyvų ir adaptyvų elgesį¹⁸. Stearnsų manymu, jų siūlo mi emocionologijos ir emocijų terminai turėjo įveikti ankstesnių istorinių tyrimų painiavą – emocinių standartų ir emocinės patirties suplakimą į vieną¹⁹. Dėl šios priežasties gana rezervuoti vertinami iki jų atlikti emocijų istorijos tyrimai, aprašę svarbius emocionologijos aspektus, bet nedaug ką teatskleidę apie pačias emocijas.

Emocionologijos termino įvesdinimas į akademinį diskursą ir idėja, kad socialiniai faktoriai apibrėžia ir apriboja emocijų reiškimo būdą, atskleidžia konstruktyvistines šių mokslininkų nuostatas. Jų tyrimų išeities pozicija – tai, kad visos visuomenės turi savo emocinius standartus, nors dažnai jie gali būti atvirai

17 Peter N. Stearns, Carol Z. Stearns, „Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards“, *The American Historical Review*, 1985, t. 90, Nr. 4, p. 813–836.

18 *Ibid.*, p. 813.

19 *Ibid.*, p. 814.

neįvardyti, ir šiuo požiūriu visuomenės gali labai skirtis. Šis Stearnsų ginamas ir universaliu pripažįstamas emocijų ir socialinio konteksto ryšys rodo, kad jų tyrimui būdinga universalistinė laikysena. Todėl bet kokio istorinio laikotarpio arba istorinės emociologijos raidos tyrimas turi aiškintis, kaip ir kodėl socialinės institucijos palaiko arba draudžia vienas ar kitas emocijas ir lieka neutralios kitų atžvilgiu²⁰. Antropologų darbai, atskleidę, jog per laiką keičiantis visuomenei, kinta ir emociniai standartai, padėjo Stearnsams įrodyti, kad emocinių standartų kaita susijusi su kitais socialinės raidos aspektais ar net tiesiogiai prisideda prie istorinių pokyčių. Kadangi kintantys emociniai standartai gali būti ir istorinio pokyčio priežastis, ir pasekmė, emociologijos kaitos tyrimas gali paaiškinti patį istorinį pokytį. Abipusė visuomenės istorinės kaitos ir emocijų kismo sąsaja leido įtvirtinti emocijas kaip svarbų socialinės istorijos tyrimo objektą.

Pirmieji Stearnsų apžvelgiami ankstyvieji istorikų darbai, šeimos istorija, demografiniai tyrimai, emocinius žmonių tarpusavio ryšius ir jų kaitą susieję su konkrečiais istoriniais visuomenės pokyčiais ir atkreipę dėmesį į emocijas, daugiausia tyrinėjo premodernią Europą. Juose nedaug analizuojamos atskiros emocijos, daugiausia kalbama apie emocinį premodernios Europos klimatą²¹. Stearnsai rekonstruoja šių tyrimų kuriamą metapasakojimą, kuris ties XVII–XVIII a. riba atranda stiprėjančius šeiminius meilės jausmus. Tuo metu aptinkamas vaikų mirčių sumažėjimas, lėmęs radikalų pokytį – vaikai imti

20 Žr.: *ibid.*, p. 813.

21 Kultūros istorijos darbuose, kuriuos Burke'as priskiria klasikiniam kultūros istorijos etapui, emocijos pasirodo tik kaip sudėtinė „epochos dvasios“ dalis, pvz., 1919 m. Johano Huizingos knygoje vėlyvųjų viduramžių Prancūzijos ir Nyderlandų gyvenimo stilius aprašomas parodant, kaip *karščiausias aistros ir vaikiška fantazija* įgauna tam tikrą formą (žr.: Johan Huizinga, *Viduramžių ruduo: Studija apie keturiolikto ir penkiolikto šimtmečio gyvenimą ir mąstyseną Prancūzijoje ir Nyderlanduose*, Vilnius: Amžius, 1996, p. 16). Ne tik ankstyvieji kultūros istorijos darbai emocijas natūraliai inkorporavo į epochos vaizduotės, mentaliteto aprašymus. Po beveik 50 metų Robertas Darntonas XVIII a. Prancūzijos kultūros istorijoje, autoriaus priskiriamoje *l'histoire des mentalités*, į mąstysenos raidos rekonstrukciją įtraukia ir jausmus: „Bandoma parodyti ne tik tai, ką žmonės mąstė, bet ir kaip jie mąstė, kaip aiškino pasaulį, kaip jį įprasmino ir derino su savo jausmais [išskirta mano – RB]“ (Robert Darnton, *Didžiosios kačių skerdynės ir kiti Prancūzijos kultūros istorijos epizodai*, Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 11). Jausmai šiame darbe pasirodo kaip svarbi XVIII a. žmonių supratimo apie pasaulį dalis. Stearnsai Huizingos, Maxo Weberio darbus priskiria mentaliteto studijoms, nes jie rekonstruoja paplitusias intelektualines nuotaikas ar mentalitetą, kurie naudingi emociologijos tyrimams, tačiau tiesiogiai jiems nepriklauso (žr.: Peter N. Stearns, Carol Z. Stearns, *op. cit.*, p. 826).

prižiūrėti su vis didesne ir stipresne meile, siejama su kintančiais asistavimo ir vedybiniais lūkesčiais, vis labiau veikiama romantinės meilės idėjų. Šis pasakojimas grįstas prielaida, jog XVII a. išplėtoti emociniai standartai padarė didžiulę įtaką formuojantis modernaus socialinio gyvenimo emociniams standartams. Šis metapasakojimas, anot Stearnsų, paaiškina, kodėl analizuojant sociokultūrinius pokyčius į emocijų kaitą reikia žvelgti taip pat rimtai, kaip ir į mentaliteto ar elgesio pasikeitimus. Ankstyvųjų darbų atskleistas emocijų istoriškumas kvestionuoja šiuolaikinės psichologijos modelius (mūsų laikų emociologijos konstruktus) naudojančių darbų, aiškinančių praeities žmonių elgesį arba istoriniais duomenimis paremiančių šiuolaikinės psichologijos teorijas, pamatinę prielaidą, kad žmonės praeityje išgyveno mūsų emocinę patirtį²².

Ankstyvųjų socialinės istorijos darbų kritika iškelia gilesnes istoriniams emocijų pokyčių tyrimams būdingas teorines problemas. Pirmiausia, abejojant griežta perskyra tarp šaltos premodernios ir mylinčios modernios šeimos, paliečiamas emocijų prigimties klausimas: ar išties jos tik kultūriniai konstruktai, ar turi ir biologinį pamatą, įgalinantį kalbėti apie tam tikrą laike nekintančių emocijų rinkinį. Pavyzdžiui, prabilus apie motinystės emocijų biologinę kilmę, suabejojama, ar tikrai tik XVIII a. imti mylėti vaikai. Skirtis tarp emociologijos ir emocijų atskiria retoriką nuo realaus išgyvenimo, todėl vaikų auklėjimo knygoose vis labiau pabrėžiama meilė vaikams negali būti tiesmukai aiškinama kaip tėvų meilės vaikams stiprėjimas. Stearnsai pastebi, kad daugelis istorikų pateko į savo laikmečio kultūrinius spąstus, siekdami aptikti šiuolaikinių reiškinių (pvz., romantinės meilės) pradžią praeityje. Tik gerai įsisąmoninus dabartiniams laikams būdingas nuostatas ir vertybes, galimas objektyvesnis kito laikmečio emocinio stiliaus vertinimas, pvz., pykčio reiškimas galėjo būti suderinamas su meile vaikams, nors modernios vertybės tam prieštarauja.

Emociologijos ir *emocijų* skirtis ne tik sprendė iki jų rašytuose istorijos darbuose iškilusias metodologines ir istorinės medžiagos interpretavimo problemas, bet ir pasiūlė istorinės emocijų kaitos tyrimo kelią. Konkrečių emocijų (pvz., meilės, pykčio ar baimės) analizė Stearnsų modelyje prasideda nuo emociologinio konteksto ištyrimo. Tačiau perspėjama, kad emociologijos kitimai dažniausiai yra daug ryškesni nei pačios emocinės patirties²³. Kitas tyrimo etapas – analizuoti

22 *Ibid.*, p. 820–821.

23 Žr.: *ibid.*, p. 824.

laike kintančią emocijų išraišką, iškeliant išraiškos ir emociologijos sąsajas. Dienoraščiai ir kiti šaltiniai (elgesio vadovai, patarimų knygos ir literatūra) šio modelio yra traktuojami kaip atskleidžiantys reakcijas į emocijas, o ne pačias emocijas.

Tenka pripažinti, kad istorinį emocijų tyrimą turėjusi palengvinti aiški skirtis tarp istoriniam laikotarpiui būdingų visuomeninių emocinių standartų ir realios emocinės patirties iš tiesų tyrimą gerokai komplikuoja, nes emociologija prasiskverbia į visus mus pasiekiančius šaltinius, todėl ką nors pasakyti apie jų atskleidžiamą realiai buvusią emocinę patirtį tampa neįmanoma. Remiantis Stearnsų pasiūlytu emocijų tyrimo būdu ir ypač šaltinių aiškinimu, atrodo, kad istorikams praktiškai neįmanoma išeiti už emociologijos ribų, nes, jų manymu, net tradiciškai pačiais autentiškiausiais, taigi buvusią realią emocinę patirtį atskleidžiančiais, šaltiniais laikomi dienoraščiai yra paveikti dominuojančių emocinių standartų. Kaip šią pačių sukurtą problemą mėgino spręsti Stearnsai? Vienas jų pasiūlytų būdų – naudoti kiek įmanoma įvairesnius šaltinius: patariama dienoraščius, autobiografijas tirti kartu su kitais šaltiniais (tokiais kaip literatūriniai emocijų aprašymai²⁴. Nors šis šaltinis laikomas atspindinčiu dominuojančią emociologiją, pastabos, rekomendacijos apie emocijų raišką šeimoje, darbe, laisvalaikio metu). Galima remtis ir elgesio rodikliais, tokiais kaip protestų dažnumas, jų kryptis²⁵. Tik naudojantis visų prieinamų šaltinių kombinacija, Stearnsų manymu, galima prisikasti iki tikros emocinės patirties.

Kitas iškeltos problemos sprendimas glūdi emociologijos ir emocijų sąveikoje. Kadangi Stearnsų emocijų apibrėžime kalbama ir apie biologinį, ir apie kognityvinį emocijų sandą, pastarasis, derindamas „neapdorotus jausmus“ (angl. *raw feelings*) su vertinimais ir suvokimu, padeda asmeniui juos įvardinti ir kontroliuoti ir atveria emocinę patirtį emociologijos įtakai. Todėl, nors pripažįstama, kad idealai, išsakomi patarimų knygoje ar elgesio vadovuose, nebūtinai nurodo konkrečią patirtį, neabejojama, kad žmonės deda pastangas suderinti emocinius standartus su emocine patirtimi. Taigi, remiantis prielaida, kad idealai daro įtaką patirčiai ir santykiui su patirtimi, galima teigti, jog rekonstruojamas emociologijos kitimas nurodo ir besikeičiančią emocinę patirtį bei santykį su ja. Emocinės raiškos ir patirties sąsaja leidžia teigti, kad, keičiantis gebėjimui artikuliuoti emocijas, keičiasi gyvenimo suvokimo ir patyrimo būdas²⁶.

24 Nors šis šaltinis laikomas atspindinčiu dominuojančią emociologiją. *Ibid.*, p. 830.

25 *Ibid.*

26 *Ibid.*, p. 833.

Nors siūlomame teoriniame modelyje, kalbant apie dvejoją emocijų prigimtį, atskiriamos emocijos kaip vertinimas ar suvokimas ir jausmai kaip pirminė subjektyvi patirtis, matyti, kad Stearnsus labiausiai domina emocijos, o ne jausmai, nes apie šiuos jie iš esmės nieko negali pasakyti. Jų siūlomas emocijų nagrinėjimo modelis sutelktas į istorinius kultūriškai apibrėžtus emocinius standartus, jų poveikį emocinei patirčiai. Kadangi šio tyrimo seka remiasi idėja, jog tik per atskleistą emociologijos kaitą galime priartėti prie kintančios emocinės patirties, siūlomas labai apibendrintas, tarsi iš viršaus, žvilgsnis į emocijų istoriją. Konkretaus asmens patyrimas ir vaidmuo šiame tyrime mažai tereiškia, nes nenumatoma jokia jo pasirinkimo ar veikimo galimybė. Kadangi šio teorinio modelio pamatinė prielaida yra ta, kad bet kokia raiška, kuriai priskiriama ir individų elgsena, yra paveikta emociologijos, ja paremtas tyrimas sukasi tarsi užburtame rate.

Išskaidytos visuomenės vaizdinys – skirtingų emocinių standartų koegzistavimas emocinėse bendruomenėse ir asmens viduje

Medievistė Barbara Rosenwein programiniame straipsnyje²⁷, ruošusiame kelią knygai *Ankstyvųjų viduramžių emocinės bendruomenės*²⁸, prisipažino, kad jos ne domina emocijos, bet domina emocijos istorijoje, o dar tiksliau – tai, kaip istorikai elgiasi su emocijomis istorijoje. Rosenwein pasiūlytas emocijų istorijoje tyrimo būdas Stearnsų *makro* modelį, kai užsibrėžiama aprašyti visos visuomenės emocinių standartų konsteliaciją konkrečiu istoriniu laikotarpiu, išskaido iki emocinių bendruomenių. Ji atsisakė didėjančios savikontrolės idėja grįsto naratyvo ir siekė tirti įvairias nuostatas ir vertybes turinčias, skirtingas socialumo formas praktikuojančias, dėmesį skirtingoms emocijoms rodančias bei nevienodai jas reiškiančias bendruomenių sąveikas ir transformacijas. Rosenwein modelis dėmesį telkia ne tik į galią ir politiką, bet ir į asmens judėjimą iš vienos bendruomenės į kitą ir pripažįsta asmens galimybę daryti poveikį savajai emocinei patirčiai.

Apžvelgdama iki jos atliktus istorinius emocijų tyrimus, Rosenwein kritikuoja Stearnsus bei jų darbus lydėjusius kitų istorikų tyrimus, daugiausia skirtus Amerikos istorijai. Labiausiai ji peikia Stearnsų siūlymą aiškinantis visuomenės

27 Barbara H. Rosenwein, „Worrying about Emotions in History“, p. 821–845.

28 Idem, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, Cornell University Press, 2006.

emocinius standartus ignoruoti elitinius šaltinius ir priskirti juos intelektualinei istorijai²⁹. Kadangi emociologija, besiremianti daugiausia vidurinei klasei skirta populiariąja literatūra, rekonstruoja šios klasės emocinius standartus, ji, Rosenwein teigimu, tinka tik modernios kultūros reiškiniams tyrinėti, nes tik tuo metu atsirado vidurinei klasei skirti leidiniai – patarimų knygos, elgesio vadovai. Dar labiau istorikams, sociologams priekaištaujama, jog dėl to, kad premoderniais laikais nebuvo taip detalios apibrėžtos emociniai standartai, manyta, kad tuo metu nebuvo visuotinės emocijų kontrolės. Kadangi Stearnsų rekonstruojamas metapasakojimas teigia, jog tik XVIII a. viduryje susiformavo emocijų gyvenimo apribojimai ir tuo metu žmonių emociniai gyvenimai liovėsi buvę vaikiški ir žiaurūs, jų emociologijos akiratyje atsiradžia būtent tas laikotarpis, kai ji ir susikūrė³⁰. Rosenwein manymu, didžiausią įtaką tokiam pasakojimui susiformuoti turėjo 1969 m. pasirodęs Norberto Eliaso knygos *Apie civilizavimo procesą* vertimas į anglų kalbą. Eliaso darbuose etiketas ir ceremonialas išskyla kaip svarbūs viešpatavimo ir galios paskirstymo instrumentai, paskatinę rūmų dvarui priklausiusius žmones išmokti valdyti emocijas; be šių apribojimų jie galėjo elgtis visiškai paklusdami savo impulsams³¹. Eliaso darbus Rosenwein priskiria prie pasakojimų apie *superego* kilmę, juose žmogaus psichika aiškiai padalinta į žinojimą/racionalumą ir emocijas. Kaip viduramžių tyrėja, ją labiausiai piktina šiame pasakojime išskylanči viduramžių kaip vaikiškų emocijų, nesubrendusios, žiaurios, begėdiškos epochos ir modernių, savidisciplina, kontrole paženklintų laikų priešprieša. Huizingos ir daugelio kitų (Weberio, Zigmundo Freudo, Michelio Foucault) pasakojimai apie viduramžius laikomi „pasaka“ apie tai, kaip kažkada žmonės patyrė aštresnius ir nemedijuotus jausmus³².

29 Rosenwein piktina Stearnsų siūlymas tiriant emocijų standartų pokyčius nesiremti kurtuazine literatūra, nes, anot jų, dėl savojo elitizmo ši labai menkai galėjo paveikti masinius emocinius standartus ir turėti įtakos visų žmonių emociinei patirčiai.

30 Barbara H. Rosenwein, „Worrying about Emotions in History“, p. 826.

31 Anot Eliaso, Liudviko XIV rūmų dvaras veikė kaip disciplinuojantis mechanizmas, išoriniams galios mechanizmomams įsikūnijant vidinėje asmens patirtyje: „Ilgas Liudviko XIV viešpatavimas daug prisidėjo, kad luominiai ir kiti socialinių rangų skirtumai, karaliaus nuolatos panaudojami kaip jo valdžios instrumentai, ne tik sutvirtėjo ir paaštrėjo, bet *pačių šių grupių mintyse bei jausmuose* tapo esminiu, jų pačių įsitikinimu, bruožu [išskirta mano – RB]“ (žr.: Norbert Elias, *Rūmų dvaro visuomenė: Karaliaus ir rūmų dvaro aristokratijos sociologijos tyrimai su įvadu: Sociologija ir istorijos mokslas*, Vilnius: Aidai, 2004, p. 69, 103, 222). Gebėjimas kontroliuoti jausmus, laikytis dvaro etiketo rėmėsi puikiu savų emocijų pažinimu.

32 *Ibid.*, p. 5.

8-ame dešimtmetyje prasidėję nauji viduramžių tyrimai, perėmę tuo metu susiformavusias psichologų, antropologų ir sociologų emocijų koncepcijas, lūžio momentą, kuomet įsigali savidisciplina, nukėlę vis tolyn, įrodė, kad emociologijos atsiradimas nebegali būti siejamas tik su modernizacija bei valstybės susiformavimu, nes emocijų raiškos ribojimai aptinkami jau ir IX a., – taip buvo paneigtas viduramžių kaip vaikiškų emocijų amžiaus vaizdinys³³.

Didžiojo metapasakojimo pamatas, Rosenwein teigimu, – „hidraulinis emocijų modelis“; aptinkamas Huizingos, Eliaso ar Stearnų darbuose, paplitęs ir kasdienėje kalboje, juo remiasi ir populiarūs įsivaizdavimai apie emocijas: emocijos regimos kaip kiekviename asmenyje kunkuliuojanti ir siekianti išsilaisvinti skysta substancija. Šio modelio kilmė – viduramžių humoro vaizdinys, visiškai atitinkantis šiuolaikinių teorijų pasakojimus apie energiją ir per kalbą formuojantis dabartinį mūsų įsivaizdavimą, kaip veikia emocijos³⁴.

Hidraulinio emocijų modelio legitimumą kvestionavo dvi 7-ame dešimtmetyje atsiradusios teorijos. Pirmoji, kognityvinė, psichologija pasipriešino tradicinei emocijų kaip iracionalių traktuotei, aiškino jas kaip priklausančias suvokimui ir vertinimui, pripažino, kad egzistuoja bazinės emocijos – baimė ir pyktis. Fizinį ir psichologinį gebėjimą patirti emocijas laikė universaliai galiojančiu, tačiau jas sukeliančius būdus bei jautimą ir išraišką laikė priklausomais nuo kultūrinių normų ir nuo individualių polinkių³⁵. Antroji, socialinio konstruktyvizmo, teorija – radikalesnė, nes emocijas laikė visuomenės, kurioje jos funkcionuoja, konstruktais. Rosenwein kuriamai istorinei emocijų tyrimo perspektyvai paranki socialinių konstruktyvistų mintis, jog emocijos priklauso nuo kalbos, kultūrinių praktikų, lūkesčių ir moralinių įsitikinimų, todėl kiekviena visuomenė turi savas taisykles, taikomas patyrimui ir elgesiui. Hidraulinį emocijų modelį keičiant nuostata, kad emocijos yra konkrečiame sociume įgytos praktikos ir normų patirties „produktas“, nebegalima kalbėti apie nevaržomą emocijų raišką ar vaikiškas emocijas³⁶. Rozenwein, susiedama kognityvistų ir socialinių konstruktyvistų idėjas, teigia,

33 *Ibid.*, p. 13.

34 Pavyzdžiui, Freudo teorijoje varos gali būti represuojamos ar sublimuojamos, tačiau net radusios išėjimą, jos niekada nesiliauja veržęsi lauk.

35 Barbara H. Rosenwein, „Worrying about Emotions in History“, p. 837.

36 Socialiniams konstruktyvistams menkai rūpi vidiniai emocijų patyrimo mechanizmai, jiems emocinis vertinimas yra socialiai suformuotas atsakas į įvykius, kurie sociumo apibrėžti kaip reikšmingi, tuo tarpu kognityvistai emocijų vertinimą laiko vidiniu atsaku į evoliuciškai reikšmingus įvykius (žr.: Idem, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, p. 14–15).

kad, jei emocijos yra vertinimai, paremti patirtimi ir turimais tikslais, tuomet socialinio konteksto normos sukuria struktūrą, kurioje šie vertinimai vyksta ir įgyja prasmę³⁷. Kaip matyti iš apibrėžimo, emocinė patirtis, kaip ir Stearnsų modelyje, per emocines normas yra susijusi su kontekstu. Kadangi emocinė patirtis yra sociokultūrinio konteksto „produktas“, galima teigti, kad per emocinę patirtį palaikoma ir reprodukuojama ją sukurianti socialinė tvarka. Emocinių bendruomenių koncepcija padeda Rosenwein paaiškinti, koku būdu vyksta pokyčiai. Jose, kaip ir kitose socialinėse bendruomenėse (šeimos, kaimynų, gildijų ar vienuolynų), žmonės turi bendrų interesų, tikslų, laikosi tų pačių vertybių. Remdamasi viduramžių pavyzdžiu, kai mintinai mokomiesi tekstai tapdavo savasties dalimi, o ryšys su tekstais prilygo draugų bendravimui, ji teigia, kad emocinės bendruomenės gali būti ir tekstinės bendruomenės, sukurtos ir sustiprintos ideologijos, mokymo ir tikėjimo³⁸. Šių bendruomenių vartojamas bendras žodynas ir tas pats mąstymo būdas atlieka kontroliuojančią, disciplinuojančią funkciją, todėl emocinės bendruomenės gali būti gretinamos su Foucault diskurso sąvoka.

Rosenwein akcentuoja bendruomenių svarbą tiriant emocijas, nes jos teorijos pamatas – intersubjektyvi emocijų kilmė. Siūlomame bendruomenių jausmų sistemų tyrime aiškinamasi, ką bendruomenės ir joms priklausantys individai apibrėžia ir pripažįsta kaip vertinga ar žalinga; kaip vertina kitų žmonių emocijas; kokia yra rekonstruojamų emocinių ryšių prigimtis, kokia emocinė raiška skatinama, toleruojama, kokia smerkiama³⁹. Dar viena svarbi šio tyrimo kryptis – stebėti žmonių judėjimą iš vienos bendruomenės į kitą. Rosenwein suskaido monolitiškos visuomenės vaizdinį į atskiras, vienu metu toje visuomenėje koegzistuojančias emocines bendruomenes, ir teigia, kad dėl tokios visuomenės sandaros toje pačioje kultūroje gali koegzistuoti skirtingi ar net prieštaringi emocijų vertinimai. Asmuo, judėdamas iš vienos bendruomenės į kitą, gali iš naujo įvertinti turimas nuostatas emocijų atžvilgiu ir pri(si)derinti prie naujos emocinės bendruomenės. Šio numanomo mobilumo dėka atsiranda ne tik išorinė (judėjimo), bet ir vidinė (emocinių nuostatų vertinimo, pasirinkimo, keitimo) laisvė. Kadangi visuomenėje gali egzistuoti daugybė emocinių bendruomenių,

37 *Ibid.*, p. 15.

38 *Ibid.*, p. 24–25. Kitas Rosenwein pavyzdys – Šventųjų gyvenimai, atlikę tą pačią funkciją kaip patarimų knygos ar elgesio vadovai moderniais laikais.

39 Emocinę bendruomenę, Rosenwein teigimu, sukuria ne viena ar dvi emocijos, bet emocijų konsteliacija (žr.: Idem, „Worrying about Emotions in History“, p. 842).

o asmuo vienu metu gali priklausyti net kelioms iš jų, tam tikrą emocijų kultūrų koegzistavimą/konkurenciją galima atpažinti kiekviename asmenyje. Toks pliuralistinis visuomenės ir asmens vaizdinys išlaisvina emocijų istorijos tyrėjus nuo poreikio atrasti vieną dominuojantį emocijų režimą.

Rosenwein siūlo tokį tyrimo kelią: skaityti tarpusavyje susijusius tekstus, nurodančius vieną identifikuojamą grupę, saistomą draugystės, tarpusavy besidalijamų tekstų ar institucinių ryšių, pasižymint ištaras, gestus ar raudas, kurie žymi jausmus, stebint, kas, ką, kada ir kodėl jaučia, ar yra skirtumai tarp vyrų ir moterų jautimo būdo ir raiškos, taip pat atkreipiant dėmesį ir į jausmų nebuvimą⁴⁰. Šiame tyrime vienodai vertinami statutai, šventųjų gyvenimų aprašymai, laiškai, istorijos ar kronikos, svarbiausia, kad visi šaltiniai būtų susiję su viena grupe. Tyrinédama viduramžių emocijas Rosenwein atmeta nors ir labai įdomius, bet pavienius darbus, taip pat dienoraščius, atsiminimus, pokalbius, nes, jos manymu, šių tekstų kaip autentiškų emocijų šaltinio vaizdinys sukurtas jau modernių laikų emocijų bendruomenių.

Tiriant viduramžių bendruomenes, daugiausia reikalų turima su rašytiniais šaltiniais, todėl čia iškyla ir kitų laikmečių literatūros tyrimams svarbių problemų. Vienas svarbiausių klausimų, minėtas ir aptariant Stearnsų teorinį modelį, – ar tirdami istorinius šaltinius, kurie nėra neutralūs ar nuoširdūs (pvz., emocijų vaizdavimą lemia žanras, iš kitų šaltinių ateinantys bei tam istoriniam laikotarpiui būdingi topai), galime ką nors pasakyti apie buvusią emocijų patirtį? Jos atsakymas paremtas mintimi, kad ir realiame gyvenime mes niekada nesusiduriame su nemedijuotomis emocijomis, jos mus visada pasiekia iš „antrų rankų“, dėl šios priežasties tiek stebédami gestus, kūno pokyčius, žodžius ar ašaras, tiek skaitydami šaltinius esame priversti atlikti tą patį interpretacinį darbą⁴¹. Konstruktyvistinės šios autorės nuostatos lemia ir jos paaiškinimą dėl žanro įta-

40 Viduramžių tyrėjams svarbūs ne tik pasakymai, bet ir nuorodos į gestus, nes viduramžių emocijų žodžių repertuaras neprilygsta XVIII a. emocijiniam žodynui. Pastebima, kad anglų kalboje žodis emocija yra nesenas, pirmąkart aptinkamas 1579 m. Tuometė jo reikšmė buvo socialinis susijaudinimas (angl. *social agitation*), dabartinę reikšmę – psichologinis susijaudinimas – jis įgavo šimtmečiu vėliau ir iki pat 1800 m. nebuvo plačiai vartojamas psichologiniam nerimui išreikšti. Anglų kalba iki tol daugiau kalbėta apie aistras/pasijas (angl. *passions*), afektus (angl. *effections*) ir „sentimentus“ (angl. *sentiments*). Konkreti akademinė bendruomenė prisidėjo prie to, kad dabar emocijoms priskiriame tai, kas anksčiau buvo nusakoma ką tik minėtomis sąvokomis. Rosenwein emocijų, jausmų, afektų sąvokas vartoja sinonimiškai.

41 Barbara H. Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, p. 27.

kos emocijų vaizdavimui: žanro taisyklės laikomos socialiniais konstruktais, todėl ne tik žanrai formavo emocijų išraišką, bet ir patys buvo naudojami tam tikrai emociinei ekspresijai, t. y. jei bendruomenė teikė pirmumą vienam kuriam žanrui, vadinasi, tas žanras atitiko jos emocinį stilių. Topai yra dar vienas savo socialinę funkciją atliekantis konstruktas, iš jų galima spręsti apie šaltinio autoriaus išsilavinimą, kilmę ar gebėjimą meistriškai naudotis konvencionalumais, išreiškiančiais tuo metu vyraujančius papročius ir įpročius. Ir nors topai negali būti laikomi autentiškų jausmų išraiška, tačiau iš jų galima spręsti, kaip konkrečiu istoriniu laikotarpiu žmonės privalėjo jaustis⁴².

Kaip liudija ką tik aptarta Rosenwein teorinė ir darbo su rašytiniais šaltiniais pozicija, jos siūlomas tyrimas koncentruojasi ties emocijų išraiška. Ir nors pripažįstama, kad tiek emocijų istorijos tyrėjas, tiek paprastas žmogus iš esmės užsiima ta pačia interpretacine veikla, savo ankstyvųjų viduramžių emocijų bendruomenių tyrimą ji užbaigia teiginiu, kad šis darbas atskleidė tuo metu galiojusias normas, kodus, išraiškos būdus, o ne pačius jausmus⁴³. Paradoksalu, jog, kritikuodama Stearnsus dėl to, kad jie tyrė, ką žmonės manė apie tai, ką jie patys ar kiti jaučia, o ne tai, ką jautė, Rosenwein išvadose išsako tą pačią mintį: negalima žinoti, ką žmonės jautė, bet galima žinoti, ką žmonės manė, kad jaučia ar turi jausti jie patys ar šalia esantys, ir to emocijų istorijos tyrimui visiškai pakanka⁴⁴.

Stearnsų ir Rosenwein siūlomos teorijos skiriasi masteliu ir pokyčio kilmės vieta. Stearnsų iš esmės nedomina atskiri individai, jų dėmesio centre didelio masto ekonominiai, politiniai pokyčiai, lemiantys emocijų standartų pasikeitimą⁴⁵. Emocijos, jų požiūriu, yra reakcijos į išorinį (socialinį, ekonominį, politinį, religinį) spaudimą. Kitame poliuje atsideria asmens pasirinkimą (veiknumą) akcentuojančios teorijos – toliau aptarsima Reddy teorija. Rosenwein, visuomenę suskaidydama į smulkesnius darinius – bendruomenes, mėgina eiti vidurio keliu. Dėl skirtingų bendruomenių koegzistavimo vienu metu atsiranda

42 Čia sutinkame artimą Stearnsų minčiai teiginį, kad, nors iš elgesio vadovų negalime spręsti apie konkrečias tuo metu buvusias emocijas, tačiau šie leidiniai formavo deramo elgesio idealus ir tokiu būdu darė įtaką konkrečiai emociinei patirčiai. Rosenwein pateikia pavyzdį iš šiuolaikinių laikų, kad ir dabar mums sunku įvertinti prekybos centruose pirkto atvirukų siuntimo nuoširdumą, tačiau šis veiksmas išreiškia vyraujančias emociines normas.

43 *Ibid.*, p. 193.

44 *Ibid.* p. 196.

45 *Ibid.*, p. 198.

galimybė į tuos pačius išorinius pokyčius atsakyti skirtingais būdais, ir būtent priklausymas konkrečiai emocinei bendruomenei lemia, kuriems emociniams atsakams asmuo teikia pirmumą, o kuriuos eliminuoja. Kitas Rosenwein teorijos parankumas literatūros tyrimams – emocinės išraiškos susiejimas su sociokultūriniu kontekstu per bendruomenes. Emocijų intersubjektyvumas pasireiškia per bendruomeninius ryšius, kurie remiasi tam tikromis vertybėmis, formuoja emocinės raiškos būdus, apibrėžia situacijas, kuriose kyla (ar yra išreiškiamos) tam tikros konkrečios emocijos. Tokiu būdu tirdami išraišką (žodžius, gestus, ašaras), galime aprašyti šį raiškos repertuarą naudojančią, savitą emocijų vertinimą (arba emocines normas) turinčią bendruomenę.

Asmens emocinis patyrimas: kaip emocijų valdymas tampa laisve

Williamas Reddy⁴⁶ – vienas pirmųjų istorikų, sureagavęs į pastarąjį dvidešimtmetį vykusią emocijų konceptualizacijos raidą ir pasiūlęs teorinį modelį, įvertinusių ir kultūros įtaką emocijų formavimuisi, ir žmonių galimybes veikti šį procesą. Šios teorijos išėities pozicija – pasipriešinti antropologų, literatūros kritikų ir istorikų darbuose pasirodančiai asmens, kaip kaičios kultūrinio ar istorinio konteksto funkcijos, traktuotei, nepaliekančiai galimybės kalbėti apie žmogiškosios savasties, asmens patyrimo tikrovę ar tikrumą⁴⁷. Jo kuriamos politiškai angažuotos ir istoriškai pagrįstos emocijų antropologijos tikslas – paaiškinti, kaip galimi pokyčiai emocijų istorijoje, dėmesio centre išlaikant asmenį, kuris yra šios kaitos svarbiausias veiksnys⁴⁸. Siūlomas universalus emocijų tyrimo kelias, įrodantis emocijų istorinės kaitos galimybę, atskleidžia politinės valdžios, emocijų valdymo ir derybų dėl statuso dinamiką bei parodo, kaip paklūstama kultūros normoms ir kaip atsiranda galimybė pasipriešinti ir sykiu keistis⁴⁹. Įvestas emotyvų konstruktas grindžiamas dviem teoriniais šaltiniais: kognityvine psichologija, kuriai emocijos – ne biologiškai apibrėžtos reakcijos, o kognityviniai įpročiai ir

46 Williamas Reddy studijavo istoriją Čikagos universitete, vėliau – antropologiją kartu su Clifordu Geertzu Prinstone ir psichologiją – su Jeromu Kaganu Harvarde. Pirmieji jo darbai buvo skirti XVIII–XIX a. Prancūzijos istorijai. (žr.: Jan Plamper, *op. cit.*, p. 237.)

47 *Ibid.*, p. X.

48 William Reddy, *The Navigation of Feeling: The Framework for the History of Emotions*, p. 55.

49 *Ibid.*, p. 47.

lūkesčiai, ypač svarbūs suvokimo procesui, emocijų išmokstama, o jų mokymasis dažnai tiesiogiai susijęs su turimais tikslais ir psichine kontrole; ir kultūrine antropologija, susiejusia emocijų patyrimo raišką su kultūriniais kontekstais⁵⁰.

Reddy teoriniu emocijų istorijoje tyrimo modeliu siekia surasti pamatą, kuris leistų aprašyti, kaip galimas nuokrypis nuo dominuojančio diskurso ir kaip atsiranda pokyčio galimybė. Antropologinių tyrimų siūlomas socialinio gyvenimo kaip rutiniškai kartojamų performansų sistemos aiškinimas nepalieka galimybės kritiškai žvelgti į kultūrą, todėl asmuo negali išsilaisvinti iš taip suprantamos kultūros ar ją keisti⁵¹. Nors Reddy teorijai itin svarbus kultūros antropologijos akcentuojamas kultūrinis emocijų apibrėžtumas, tačiau pripažįstama, kad daugumoje antropologinių aprašymų dominuoja etnografinė dabartis, jiems trūksta istorinės gelmės, o bendruomenės juose iškyla kaip kultūriškai vienodos, pokyčius jose dažniausiai sukelia impulsai iš šalies, pvz., neigiamai vertinama modernizacija⁵². Reddy siūlo kitą, interakcija tarp asmens emocinių gebėjimų ir besikeičiančių istorinių aplinkybių paremtą, būdą analizuoti emocinius pokyčius⁵³.

Istorikas nepalankiai vertina konstruktyvistinius kultūros aiškinimus, nes juose nebėra emocijų ar emocinės būsenos, kuri būtų „už“ diskurso, ir siūlo tokią emocijų traktuotę, kuri remiasi subjekto, išlaikančio tam tikrą psichologinę predispoziciją, sąveikaujančią su kultūros apibrėžtais emocinės patirties ir raiškos modeliais, vaizdiniu. Jis priešinasi struktūralistų ir poststruktūralistų nuostatai, kad kalbos struktūra apriboja viską, kas gali būti pasakyta ar pagalgvota, ir atimančiai iš individo realaus pasirinkimo galimybę ir veiksnumą (angl. *agency*). Pamatinė šio mokslininko nuostata, kad už kalbos galima aptikti daugybės kalbų

50 *Ibid.*, p. 32.

51 *Ibid.*, p. 41.

52 *Ibid.*, p. 45.

53 Reddy siūloma emocijų traktuotė artima Irinos Paperno knygoje *Černyševskis ir realizmo amžius: Elgesio semiotikos studija* (1988) pateikiamam asmens ir kultūros sąveikos aiškinimui. Elgesio semiotikoje santykiai tarp kuriančio asmens ir kultūros pasirodo kaip dinamiški: vystydamasis asmuo susiduria su kultūrine įvairove, cirkuliuojančia sociume, ir absorbuoja tuos kultūrinius elementus, kurie rezonuoja su tuo, kas preliminariai gali būti pavadinta psichologine predispozicija, jo psichiniais poreikiais ir polinkiais. Individo atrinkti egzistuojančių kultūrinių kodų elementai sudėliojami į naują kombinaciją, šitaip jie perinterpretuojami, suteikiant naują prasmę (žr.: Irina Paperno, *Chernyshevsky And the Age of Realism: A Study in the Semiotics of Behavior*, Stanford: Stanford University Press, 1988, p. 1–5).

konstituojamą savastį ir patirtį, įgalina kurti teoriją, kurios centre – poveikį tikslams ir emocinei patirčiai galintis daryti asmuo⁵⁴.

Kognityvistų ir kultūros antropologų idėjomis Reddy paremia šiuos emocijų ir kultūros santykiui būdingus universalius bruožus: 1) bendruomenės konstruoja emocijas kaip pastangų reikalaujančią sritį; ir 2) jos individams siūlo strategijas, kaip geriausiai išmokti emocijų ir siekti emocinės pusiausvyros idealo⁵⁵. Pastebima, kad visos bendruomenės turi sąvoką, nusakančią sėkmingą emocijų kontrolę ir padedančią vaikams išmokti pamatinių socialinių normų, tiesa, ta derinimą ir emocijų kontrolę reguliuojanti emocija kiekvienoje bendruomenėje gali būti vis kita, pvz., Vakaruose šią funkciją atlieka kaltė ir gėda, tačiau jos neturi tokios reikšmės ilongotams. Nepaisant šių skirtumų, ypatingai svarbios vertinant save ir kitus emocijos išmokimas ir valdymas reikalauja meistriškumo ir pastangų, o asmens padėtis visuomenėje priklauso nuo jo gebėjimo reguliuoti emocijas ir paklusti normoms.

Į teorinį modelį įtrauktas emocijų išraiškos, kuri suvokiama ne tik kaip padedanti emocijoms pasirodyti, bet ir jas formuojanti, klausimas taip pat prisideda prie veiksniaus subjekto įtvirtinimo. Emocinės būsenos įvardijimas, jos kognityvinis perdirbimas prilyginamas vertimo darbui: „kai kalbame apie emocijas, jos dalyvauja savitame, dinamiškame santykiyje su tuo, ką mes apie jas sakome.“⁵⁶ Emocijų patyrimas ir raiška apibrėžiami kaip asmens viduje visomis kryptimis vykstantis vertimas tarp sensorinių modalumų (angl. *sensory modalities*), procedūrinių įpročių (angl. *procedural habits*) ir lingvistinių struktūrų. Individas suprantamas kaip vieta, į kurią ateina skirtingomis kalbomis ir kodais užkoduota žinutė ir kurioje vienos žinutės sėkmingai išverčiamos į kitus kodus, o kitos ne⁵⁷. Į emocinio vertimo modelį Reddy įtraukia psichologų pasiūlytus aktyvacijos (angl. *activation*) ir dėmesio (angl. *attention*) terminus, paaiškinančius, kodėl didžiuliame minčių sraute tik nedidelė jų dalis tampa vertimo objektu. Vertimo procesas apima aktyvaciją, kuri, identifikudama būseną ar panašių būsenų darinį (mintis, atmintį, bendrai vadinamas „minčių medžiaga“), padaro jį prieinamą vertimo procesui. O dėmesys yra vieta, kur vyksta vertimas. Kadangi tai, kas aktyvuojama, sudaro tik mažą dalį visos „minčių medžiagos“, atsiranda

54 Jan Plamper, *op. cit.*, p. 239.

55 William Reddy, *The Navigation of Feeling: The Framework for the History of Emotions*, p. 55.

56 *Ibid.*, p. 64.

57 *Ibid.*, p. 80.

išimčių, neapibrėžtumo ir net prieštaravimų galimybė. Kadangi vertimo darbas yra užkoduotų žinučių, kurias generuoja budrus kūnas, vertimas į kalbą, emocijų raiška ir patyrimas peržengia visa apimančios ir nulemiančios kalbos rėmus. Vertimo konceptas, nusakantis patyrimo ir raiškos santykius, leidžia Reddy naujai apibrėžti emocijų sąvoką: emocijos – į tikslą orientuotos minčių medžiagos suaktyvinimas, peržengiantis trumpą laiką trunkančio dėmesio nulemtas vertimo galimybes; jos yra laisvai sujungta minčių medžiagos sanakaupa, išreikšta daugybe kodų, pasižyminčių junglumu ir intensyvumu⁵⁸.

Emocijų kaitos, kildinamos iš subjektyvių pasirinkimų, pagrindimas remiasi emocinių pasakymų performatyvumo idėja⁵⁹. Reddy teigia, kad emociniai pasakymai atlieka ir deskriptyvią, ir performatyvią funkciją, jiems būdingi deskriptyvus pasirodymas, santykius apibrėžiantis/steigiantis ketinimas, save tyrinėjantis ar keičiantis poveikis⁶⁰. Reddy teorijai itin svarbi performatyvi emotyvų savybė – galėjimas tuo pat metu išreikšti ir sukurti tai, ką reprezentuoja. Tai paaiškina, kodėl teiginiai apie emocijas socialiniame gyvenime dažnai yra socialinio scenarijaus, santykių dalis (pasakymas apie tai, kaip jaučiamasi, gali būti susijęs su dovanojimu, derybomis, atsisakymu, plano pristatymu ar užbaigimu, santykių užmezgimu ar nutraukimu)⁶¹.

Emocijų įvardijimas (arba emotyvai), atliekantis ir deskriptyvią, ir performatyvią funkciją, veikia ne tik socialinį gyvenimą, bet keičia ir patiriančiojo būseną, t. y. žodžiai turi tiesioginį poveikį tam, į ką nurodo. Emotyvai apibrėžiami taip: jie yra tam tikra kalbos aktų rūšis, skirtinga nuo performatyvų ir konstatuojančių pasakymų, aprašanti (kaip konstatuojantys pasakymai) ir keičianti (kaip performatyvai) pasaulį, nes emocinė išraiška dėl pažintinės ir save transformuojančios galios keičia aktyvuotą minčių medžiagą⁶². Vienas pamatinių Reddy teorijos teiginių – kad tik išreikšdami tai, ką jaučia, žmonės gali suprasti, ką patiria. Kita vertus, pasakydami, ką jaučia, jie padeda sužadinti nusakomą emocinę būseną. Dėl emocinių būsenų sudėtingumo, emotyvų gebėjimo išreikšti tik tai,

58 *Ibid.*, p. 128, 94.

59 Jis pasitelkia Johno Langshow Austine'o kalbos aktų teorijos mintį, kad ne visi pasakymai yra deskriptyvūs, egzistuoja performatyvai – tam tikra pasakymų rūšis, naudojama atlikimui, o ne aprašymui, pvz., santuokos ceremonijoje ištariamas „Taip“ (žr.: *ibid.*, p. 97).

60 *Ibid.*, p. 100–105.

61 *Ibid.*, p. 59.

62 *Ibid.*, p. 128.

kas tuo metu yra dėmesio centre, dėl jų įtakos nusakomai būsenai jie visada yra nepakankamai tikslūs ir užbaigti.

Reddy siūlomas teorinis modelis, akcentuojantis asmens gebėjimą valdyti emocijas ir įgalinantis daryti politinę skirtį tarp įvairių emocijų valdymo stilių, paremtas emocinės laisvės konceptu⁶³. Emotyvų konceptas įgalina nutiesti politiškai svarbią sąsają tarp individo ir kolektyvo bei naujai apibrėžti laisvės sąvoką. Tiesa, žvelgiant iš konstruktyvistinių teorinių pozicijų, kai emocijos laikomos išmoktu atsaku, socialinės konstrukcijos rezultatu, o Vakarų visuomenėse siejamos su pačiais intymiausiais ir svarbiausiais asmens tikslais, klausimas, ar asmuo gali patirti politinę emocijų spaudą, skamba keistai. Kaip pastebi Reddy, kiekvienas politinis režimas ir hegemoniška kultūra remiasi normatyviniu emociniu stiliumi, apibrėžiančiu emocijų valdymą vadinamuoju „emociniu režimu“. Normatyvinių emocijų rinkinys išreiškiamas ir diegiamas per oficialius ritualus, praktikas ir emotyvus. Pastebima, kad egzistuoja režimai, griežtai reikalaujantys, kad būtų išreiškiamos tik leidžiamos emocijos ir vengiama draudžiamų. Emocinės pusiausvyros išlaikymas, emocijų valdymas reikalauja specialių gebėjimų ir tiesiogiai atsiliepia asmens socialiniam statusui. Įvairių kultūrų pavyzdžiai liudija, kad išlaikyti emocinę kontrolę yra sunkus darbas ir kad nedaugelis tą gebančių nusipelno kitų bendruomenės narių pagarbos ir autoriteto: visuomenės lyderiai dažniausiai pasižymi emocijų valdymo meistryste, o tie, kurie nesugeba jų suvaldyti, marginalizuojami⁶⁴. Vakarų industrinė visuomenė siūlo didžiulį socialinių ryšių ir emocijų valdymo stilių spektrą, ją sudarantis socialinių tvarkų konglomeratas leidžia individams užmegzti įvairiausius ryšius ir kurti alternatyvias organizacijas, kurios tampa emociniu prieglobsčiu nuo dominuojančio emocinio režimo. Reddy teorijoje emociniu prieglobsčiu gali būti formalūs ir neformalūs santykiai, ritualai ar organizacijos, leidžiantys atsitraukti nuo dominuojančių emocijų normų, čia galima pailsėti nuo pastangų reguliuoti emocijas. Kadangi emociniame prieglobstyje asmenys ne tik atsitraukia nuo dominuojančio emocinio režimo, bet čia galima ir kvestionuoti bei transformuoti emocines normas, ši į teorinį modelį įtraukta sąvoka padeda paaiškinti, kaip emocijų istorijoje atsiranda kaitos galimybė. Įvedama navigacijos sąvoka labiau atitinka emotyvų prigimtį, nes, laikantis pasirinkto kurso, numato radikalaus pasikei-

⁶³ *Ibid.*, p. 118.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 121.

timo galimybę ir nuolatinę korekcijas bei leidžia kalbėti apie emocinę laisvę. Emocinė laisvė čia reiškia galimybę asmeniui keisti tikslus reaguojant į sumišusias ir ambivalentiškas aktyvuotas mintis, kurios gali kvestionuoti tuo metu emocinį valdymą reguliuojančius tikslus⁶⁵. Ši laisvė nereiškia, kad žmogus gali racionaliai pasirinkti, tai galimybė patirti emocinius perversmus ir gyvenimo krypties pasikeitimus.

Reddy pasiūlyta emocijų tyrimo sistema ir ją sudarantis žodynas, jo manymu, įgalina istorinę analizę, kuri tuo pat metu gali būti ir etnografiškai turtinga, atidi nuokrypiams ir įvairovei bei politiškai angažuota. Jis tikina, kad nenori suformuoti progreso link judančios istorijos vaizdo, kai per šimtmečius neišvengiamai judama kilnesnės, švelnesnės socialinės organizacijos link⁶⁶.

Išvados

Straipsnyje apžvelgtas istorikų nueitas emocijų tyrimų konceptualizavimo kelias liudija, kad tiriant emocijas nebegalima remtis „naivia“, bendru supratimu grįsta emocinės patirties traktuote ir manyti, kad praeityje žmonės išgyveno šių dienų emocinę patirtį. Stearnsų pasiūlytas teorinis modelis atskyrė visuomenės kuriamus ir palaikomus emocijų standartus ir asmenų patiriamas emocijas. Tačiau jų tyrimo kelias, požiūris į šaltinius, net ir tradiciškai laikomus pačiais autentiškiausiais, dienoraščius, rodo, kad realiai atskirti emociologiją ir emocinę patirtį nėra taip paprasta. Nes jei visi istorinio tyrimo pasiekiami šaltiniai yra paveikti dominuojančio emocinio režimo, ką tuomet, remiantis šiuo teoriniu modeliu, galima pasakyti apie konkrečią emocinę patirtį? Teigti, kad aptinkami emocijų standartų pasikeitimai liudija ir apie kintančias emocijas, galima tik remiantis kita šios teorijos prielaida, kad žmonės siekia emocinius standartus suderinti su emocine patirtimi. Stearnsų modelį galima laikyti *makro* lygmens, kai dėmesys sutelkiamas į plataus masto istorinius pokyčius, o asmens galimybės kaip nors veikti šiuos procesus iš esmės nesvarstomos ir lieka už šios teorijos ribų.

Rosenwein, kvestionavusi perskyrą tarp vaikiškos viduramžių ir griežtai emociškai reglamentuotos modernios visuomenės, parodė, kad emocijų istorijos

⁶⁵ *Ibid.*, p. 122–123.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 137.

pasakojimas yra veikiamas ne visada reflektuojamo ir populiarioje vaizduotėje gajaus hidraulinio emocijų vaizdinio. Remdamasi kognityvinės psichologijos idėja, kad emocijos yra suvokimo ir vertinimo dalis, bei socialinių konstruktyvistų teiginiu, kad jos yra socialiniai konstruktai, ji dekonstruoja Stearnsų aptiktą metapasakojimą, teigiantį, kad tik ties XVII–XVIII a. riba buvo išplėtoti emociniai apribojimai, perimti modernių laikų visuomenės. Bet kurio istorinio laikotarpio emocijos visuomet yra socialinės praktikos ir patirties produktas, todėl neįmanoma tikėtis, kad galima aptikti nevaržomą emocijų raišką. Rosenwein teorinis modelis kultūrinį kontekstą, apibrėžiantį emocijų patyrimą, ir raišką, ir asmenį susieja per bendruomenes. Stearnsų monolitišką vieno emocinio režimo dominuojamą visuomenę, Reddy teorijoje padalintą į dvi – emocinio režimo ir emocinio prieglobsčio – sferas, Rosenwein pakeičia į visuomenės, sudarytos iš vienu metu koegzistuojančių daugybės emocijų bendruomenių, vaizdinį. Emocijų kaita šioje teorijoje kildinama iš laisvo žmonių judėjimo, jų priklausymo ne vienai emociinei bendruomenei. Rosenwein siūloma nuostata šaltinių atžvilgiu padeda pajudėti iš Stearnsų teorinio modelio sukuriamos aklavietės: jos teigimu, emocijos mus visada pasiekia „iš antrų rankų“; todėl ir realiose interakcijose, ir analizuodami rašytinius šaltinius atliekame interpretacinį darbą. Remiantis šiuo teoriniu modeliu, asmuo yra intersubjektyvių santykių tinklo išvestinis konstruktas, todėl apie atskiro žmogaus, ne grupės reprezentanto, individualią patirtį kalbėti negalime.

Reddy kvestionavo struktūralistų ir postruktūralistų emocijų, kaip visiškai priklausančių nuo kultūros konteksto, sampratą ir pasiūlė subjekto, atliekančio nuolatinį emocinio vertimo darbą, idėją. Čia asmuo suvokiamas kaip vieta, kur vyksta nuolatinis kūno pojūčių, aplinkos siunčiamų signalų vertimas į emocinę raišką (pasakymus, veiksmus). Tačiau vertimo metu dėmesio centre atsiduria tik nedidelė dalis visos „minčių medžiagos“, o išskylanti emociinė raiška niekada nėra tobula ir veikia nusakomą emocinę patirtį, todėl atsiveria kelias nuolatiniams nuokrypams ir korekcijoms. Įvedama emotyvų sąvoka paaiškina, koku būdu emociniai pasakymai ne tik išreiškia patiriamą emocinę būseną, bet ir sukuria tai, ką nurodo. Šis konceptas leidžia naujai pažvelgti į literatūros kūrinius, kurie gali pasiūlyti tam tikrą emotyvų repertuarą arba, siekdami išreikšti tai, kas neišreiškiamą, formuoti naujos/kitokios patirties galimybes. Reddy teorija labiausiai priartėja prie konkretaus asmens patyrimo ir paaiškina, kaip, sąveikaujant kintančioms sociokultūrinėms aplinkybėms ir asmens patyrimui, keičiasi emocijos.

Istoriniai emocijų tyrimai atskleidžia, kad emocijos tampa raktiniu konceptu, padedančiu iš naujo apibrėžti sociumo ir asmens santykius. Kaip liudija atlikta istorinių darbų peržvalga, šis santykis gali būti tiriamas *makro* lygmeniu – emocijų kaitą laikant didžiųjų socialinių pokyčių priežastimi ir pasekme; emocijos gali būti matomos kaip vienas svarbiausių toje pačioje visuomenėje koegzistuojančias bendruomenes atskiriančių veiksmų, formuojančių šioms bendruomenėms priklausančių asmenų emocinę patirtį bei raišką; žengiant dar toliau – jos gali būti traktuojamos kaip individualioje patirtyje vykstanti nuolatinė asmens ir sociumo interakcija.

Gauta 2015 04 24

Priimta 2015 05 29

Studying the History of Emotions: The Theories of Peter and Carol Stearns, Barbara Rosenwein, and William Reddy

Summary

The author of this article presents the outcome of several decades in the study of emotional history, a field that emerged in the West during the 1970s. She focuses primarily on the work of Peter and Carol Stearns, Barbara Rosenwein, and William Reddy, who not only analyzed emotions in concrete historical periods but developed conceptual models for studying how emotions change.

The Stearns propose making a distinction between emotional standards (or emotionology) and emotional experience. They claim that until they began to work on the topic, most writing about emotions in history explored societal emotional standards rather than revealed human emotions. The author of this article argues that the distinction introduced by the Stearns is losing functionality: according to them, because all historical sources are shaped by dominating emotional standards, trying to grasp concrete emotional experience is problematic.

Rosenwein opposes the idea of the Middle Ages as a period of unbridled, childish emotion; she argues that because emotions are the

products of social experience and education, it is erroneous to think that there was a time when the experience and expression of emotions were not controlled. Rosenwein proposes the concept of emotional communities and argues that more than one of these can exist in a society. An emotional community emphasizes some emotions while avoiding or suppressing others, thus encouraging a type of emotional expression characteristic to that community. The author of the article notes that, while Rosenwein separates the Stearns's image of a monolithic society into smaller components, that author neglects the question of concrete individual's experience.

For his part, Reddy takes into account both society's influence on emotional experience and expression, and the individual's capacity to shape his or her emotional life. Reddy explains emotional experience as an internal process of translation in the individual, in which signals received by the body and the surrounding environment are translated into a socially defined language. The idea of the performativity of language helps Reddy to demonstrate that emotional statements not only describe experience but help to shape it. This article argues that Reddy's theory is most closely aligned with concrete individual experience, and can explain how, as a result of the combined influence of sociocultural conditions and individual experience, emotions change over time.

Keywords: emotions, emotionology, emotional communities, emotives.
